

BİLİMSEL TURİZM VEYA TURİZM EKONOMİSİ

Dr. Tunay AKOĞLU

— I —

TURİZM OLAYI VE TURİZM EKONOMİSİ

Turizm, uluslararası bilimsel çevrelerde kabul edilen tanıma göre, para kazanma ve yerleşme maksadına dayanmamak üzere, daimi oturulan yer dışındaki yolculuk ve konaklamalardan doğan olay ve münasebetlerin bütünüdür (1). Yukarıdaki tanımlama, turizm olayının sadece tüketim amacıyla yapılan, konaklama ve seyahat bölümlerinden meydana gelmiş bir ilgiler bütünü olduğunu ortaya koymaktadır.

Günlük hayatta da artık sık karşılaşılan sosyal bir olay haline gelmiş bulunan turizm hareketlerinin çeşitli cepheleri vardır. Turizm olayının fonksiyonları adı altında isimlendirilen bu yönleri turizm doktrini şu şekilde sıralamaktadır :

1. Sosyal fonksiyonlar
2. Kültürel fonksiyonlar
3. Politik fonksiyonlar
4. Teknik fonksiyonlar
5. Sıhhi fonksiyonlar
6. Ekonomik fonksiyonlar

Gerçekten de turizm; sosyal, kültürel, politik, teknik, sıhhi ve ekonomik anlamda bir olay olarak adı geçen alanları etkilemekte, bu alanlardan gelen tesirler altında kalmaktadır.

Turizm olayının ekonomik karakterleri diğer bütün fonksiyonlarının yanında turizmin en belirli ve en önemli cephesi olarak kabul edilmektedir. Turizmin millî ekonomideki yeri ilk de-

---

(1) AİEST yayınları ve HUNZIKER, W. -KRAPP, K. : «Grundriss der allg. Fremdenverkehrslehre», Zürich 1942, s. 21.

fa bir döviz getirici dış teacret kaynağı olarak göze çarpmış, belirtilmiş; turizm endüstri olarak isimlendirilmiş, nihayet bilimsel turizm, doktrin, öğretim ve araştırma çalışmalarına, iktisadî, ticari bilimler dallarında öğretimde bulunan yüksek okul ve fakültelerde yer verilmiştir (2).

Turizm olayının bütün ekonomik cephelerini kapsıyan bir terim olarak «turizm ekonomisi», turizm olayını ekonomik bakımdan isimlendirmektedir. Turizm ekonomisi, sosyal, ekonomik bir bilim dalı olarak iktisadî ilimlerin çok çeşitli bölümleri ile ilgi halindedir. Bu bağlantıları şematik olarak şu şekilde gösterebiliriz :

— II —

İKTİSADİ İLİMLERİN BİR KONUSU : TURİZM

İktisadi Bilimler	Turizm Ekonomisi
I. Genel iktisat	
A) Millî ekonomi	Genel turizm ekonomisi
B) Tatbiki ekonomi ...	Uygulanmış turizm ekonomisi
C) Ekonomik doktrinler	Turistik iktisadî doktrinler
II. İşletme ekonomisi	
A) Genel işletme ekonomisi	Turizm işletme ekonomisi
B) Özel işletme ekonomisi	Özel turizm işletme ekonomisi
III. Maliye ilmi	Turizm finansı
IV. İktisadî coğrafya	Turistik iktisadî coğrafya
V. İktisat tarihi	Turizm tarihi
VI. İktisat matematiği ve istatistiği	Turizm istatistikleri ve matematiği
VII. Ekonometri - Operational research	Turizmde ekonometri Turizm sosyolojisi ve psikolojisi
VIII. Sosyoloji ve psikoloji ...	Turizm hukuku, (Pozitif hukuk
IX. Hukuk	Bilhassa borçlar ve ticaret hukuku yönünden)
X. İdari bilimler	Kamu idaresinde turizm.

(2). BERTOLINI, A. : Il turismo all'università, Firenze 1964.

Şemada yer alan sosyoloji, psikoloji, hukuk ve idarî bilimler tabiidir ki iktisadî ilimlerin birer kolu olmayıp ancak ekonomi bilimi ile bağlantı halindedirler. Öğretimde ise, akademik seviyede şu kollara yer vermek ideal gözükmektedir :

1. Genel turizm ekonomisi
2. Turizm politikası
3. Turizm işletme ekonomisi (3)

— III —

BİLİMSEL AÇIDAN TURİZM

Ekonomik bir bilim dalı olarak turizmin ilmi karakterini araştırınca, turizm ekonomisinin teorik ve pratik (uygulama) yönleri bulunan, pragmatik ve aynı zamanda da teorik nitelik taşıyan bir ilim olduğu görülmektedir. Turizm alanında yapılan araştırmalarda dedüktif veya endüktif metodu kullanmak mümkündür. Varolan bir sisteme turistik olayları teker teker uygulamak mümkün olduğu gibi, turistik olaylardan hareket ederek bir sistem kurmak da imkân dahilindedir.

Diğer taraftan turizm ekonomisi, bir iktisadî bilim olarak ekonomik bilimlerin bütün ana karakterlerini taşır ve şu üç temel problemi çözmeye mecburdur :

- 1) İlmi teori (doktrin) kurmak,
- 2) İlmi araştırmada bulunmak,
- 3) Öğretim ve yetiştirme.

Çok yeni bir bilim dalı olan turizm, bilhassa pragmatik yönü de fazlası ile belirli olduğundan bilimsel metodlarla ancak ikinci dünya savaşıdan sonra ele alınmaya başlanmıştır.

Bilimsel turizm ayrıca genel olarak şu niteliklere sahiptir :

1. Turizm olayının bilimsel açıdan incelenmesi bundan 40-50 yıl önce başlamıştır. Diğer sosyal bilim dalları gibi nisbeten yenidir.

2. Turizm, günlük hayatta sık sık karşılaşılan bir olaydır, bu nedenle genel olarak «ampirik : tecrübi» bir görünüşe sahiptir, bilim dışında söz konusu edilmeye çok uygundur.

(3) TUNAY AKOĞLU : Turizm Ekonomisi, DPT Dergisinden ayrı basım, Ankara 1966, s. 5.

3. Turizm fonksiyonları ve kurumları yüzünden birçok bilim dalıyla, sayısız olayla kaynaşmış haldedir, bu yüzden de bilimsel turizmin diğer bilim dallarıyla yakından bağlı olduğu görülmektedir. (4).

— IV —

TURİZM EKONOMİSİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ

1) **Turizmin ödeme dengesindeki yeri** : Yukarıda da belirttiğimiz gibi turizm ekonomisinin en belirli yönü döviz kazancı sağlıyan bir kaynak oluşudur. Sadece dış aktif turizmi ilgilendirmesine rağmen bu, özellikle en belirli ve en fazla söz konusu edilendir. Ödeme dengesinin (5) «görünmiyen kalemler» kısmında yer alan turizm transaksionları bir memleketin dış ödemeleri bakımından döviz kazancı elde etmesini sağladıkları gibi döviz kaybına da sebep olabilirler. Bu yüzden turizm «görünmiyen ihracat» veya «görünmiyen ithalât» şeklinde adlandırılır.

2) **Turizmin çoğaltan etkisi** : Çoğaltıcı etki genel ekonomide bilhassa yatırımlar yoluyla yaratılan yeni gelirlerin zamanla diğer yeni gelirlere sebep olmasının oranını gösteren bir büyüklüktür.

Geometrik dizi formülü ile $\frac{1}{1-r}$ ($0 < r < 1$) hesaplanan bu

etki oranı, iktisadi dolaşımdaki tüketim ve tasarruf yüzdesi yardımı ile tesbit olunur. Örneğin, tüketim oranının 2/3, tasarruf oranının 1/3 olduğu bir ekonomide 1.000 birimlik bir yatırım zaman-

la 1.000. $\frac{1}{1-2/3}$: 3.000 birimlik bir toplam gelire, ekonomik çalışmaya sebep olacak demektir.

(4) M. TROISI : Teoria economica del turismo e della turistica, Bari 1955; L. J. LICKORISH- A. G. KERSHAW : The travel trade, London 1958; H. J. KNEBEL : Soziologische Strukturwandlungen im modernen Tourismus, Stuttgart 1960.

(5) Bilindiği gibi turizm olayını iki bölüme ayırmak mümkündür :

1 — Dış turizm

a. Dış aktif turizm

b. Dış pasif turizm

2 — İç turizm

Turizm konusunda yapılan araştırmalar, turist tarafından yapılan bir birimlik bir harcamanın yılda 2, 3 ilâ 4, 3 defa iktisadi dolaşımda döndüğünü göstermiştir. (6).

Yaptığımız hesaplamalar sonucunda biz Türkiye ekonomisi için turistik çoğaltıcı oran olarak 3,89'u kabul etmiş bulunuyoruz. (7).

$$\frac{1}{2,89} : 3,89$$

$$1 - \frac{1}{3,89}$$

Buna göre Türkiye ekonomisinde dış turizmden elde olunacak net 1 birimlik gelir bir yıl içinde 3,89 misli bir ekonomik etkenlik gösterecek demektir.

3) **İktisadi dolaşımda turizm**: Tabii bilimlerdeki kan dolaşımı teorisine paralel olarak, bunu ekonomik bilimlere ilk defa uygulayan fizyokrat Quesnay'nin 1758 yılındaki meşhur «Tableau économique: Ekonomik tablo'su ile ortaya çıkan ekonomik dolaşım teorisi (circuit économique: Kreislauftheorie) bugün de pek çok teorik iktisadi incelemelerin çıkış noktasını teşkil etmektedir. (Bilhassa W. Jöhr, E. Schneider gibi iktisatçılarda ve ekonomik modellerde).

Üreticilerden tüketicilere akan mal ve fayda ile tüketicilerden üreticilere akan para akımlarının üretici, tüketici sektörleri araştıran ekonomik dolaşım teorisi aynı zamanda milli muhasebenin sektör araştırılmalarında da kullanılmaktadır. İç ve dış turizm faaliyetleri, değişimleri ekonomik sektörler arasındaki transaksionlar bütünüdür. Dış aktif ve pasif turizm, ev ekonomisi sektörünün dış sektörle olan ilgisinden doğar. İç turizm ise, devlet sektörü ve özel sektörün ev ekonomisi sektörü arasındaki üretim-tüketim bağlarından biridir. Devlet ve özel sektörün üretim bölümünde ise, turizm, hem endüstriyel, hem hizmet sonucu ve hem de ticari fonk-

(6) U. S. Department of Commerce: The future of tourism in the Pacific and Far East, Washington 1961, s. 24.

(7) AKOĞLU, T. : Le Tourisme dans l'économie de la Turquie: Evolution - Importance - Problèmes, Berne 1965, s. 132 - 133, ve DPT: Turizm sektörü araştırması, 1966.

siyonları yerine getirir. Turistik işletmelerin tipi ve çeşitleri düşünülürse bu nokta daha iyi anlaşılır.

4) **Turistik tüketim** : Turizm, tanımlanmasından da açık olarak anlaşıldığı gibi bir tüketimdir. Turist tüketicidir, turizm amacı ile yani zevki için yaptığı seyahat ve konaklama için para harcamaktadır ve bütün turistik harcamalar şahsi bütçeden yapılmaktadır.

Turistik tüketimin konusu mal ve hizmetlerdir. Turizm ekonomisinde, bir otelde konaklamanın, bir lokantada yemek yemenin yanısıra, turistik hizmetlerden faydalanmanın da (rehber, hoştes, tercüman v.s. gibi) tüketim konusu olarak kabul etmemiz gerekmektedir.

Turistik tüketimin bünyesini şu 4 unsur kurar :

- A. Şahri gelir, turistik talep
- B. Geçmişin, bilhassa an'änenin etkisi (Lagacy of the past)
- C. Sosyal yapı (Toplumun yapısı)
- D. Turistik reklâmın etkisi

Kurucu rolünde olan bu unsurlar tabiidir ki aynı zamanda da turistik tüketimin cereyanında da rol oynarlar. Turistik tüketimde en önemli merhaleler şunlardır :

- A. Konaklama yerinin, ulaştırma tipi ve aracının seçimi
- B. Seyahat zamanının (mevsim, ay, gün) seçimi
- C. Seyahat ve konaklama anında turistin gösterdiği aktivite (8).

5) **Turizm üçüncü tip bir üretim** : Colin Clak ve Jean Fourastié gibi iktisatçıların ortaya attıkları tanınmış «üretim basamakları» teorisine göre üçüncü tip üretim (9) (ticaret; idari, serbest meslekler, hizmetler v.s.) teknik ilerlemeden faydalanabilmenin en az olduğu bir üretim tipidir. Birinci tip üretimle (tarım, hayvancılık v.b.), ikinci tip üretimde (endüstri) teknik uygulama, rasyonalizasyon imkânları fazladır ve gelişmiştir.

(8) KRAPE, K. : Der touristische Konsum, Bern 1954 (Teksir edilmiş cilt), s. 26.

(9) CLARK, C. : The conditions of economic progress, 2nd. edition, London 1951;
FOURASTIE, J. : Le grand espoir du XX e siècle, Paris 1952.

Üçüncü tip üretim grubuna giren turizm sektörü, ticaret ve fakat en fazla hizmetlerle ilgili bir ekonomik bölüm olarak insan emeğine en fazla ihtiyaç duyan, duyacak bir ekonomik çalışmalar bütünüdür. Diğer taraftan ekonomik gelişme teorisi ve bunun günümüzdeki pratik örnekleri, üçüncü tip üretimin sonunda ortaya çıkan mal ve hizmetlere karşı olan talebin devamlı olarak artmakta olduğunu göstermekte, ispatlamaktadır. Birinci ve ikinci tip üretim maddelerine karşı olan talep belli bir seviyeden sonra artış göstermediği halde üçüncü tip üretimin ürünleri olan mal ve hizmetlere karşı gösterilen talep sınırlı değildir. Dolayısıyla üçüncü tip üretime giren turizme karşı olan talep gelişerek artacak bir karakter taşımaktadır. Esasen ekonomik ve sosyal bakımlardan gelişmiş toplumların «the high mass consumption» (W. W. Rostow) devresine girdikleri, «affluent society» (J. K. Galbraith) nin doğduğu asrımızda turizme karşı olan talebin gelişeceğine muhakkak gözüyle bakılmaktadır. Ancak konjonktürel etkiler ve politik olayların turizmi geniş ölçüde etkileyebildiklerini de kabul etmemiz gerekir. Bununla beraber iç turizmle ilgili gelişmeler ve turizmin talep elâstikiyetinin azalması konjonktürel dalgalanmaların etkisini azaltan sebeplerdir.

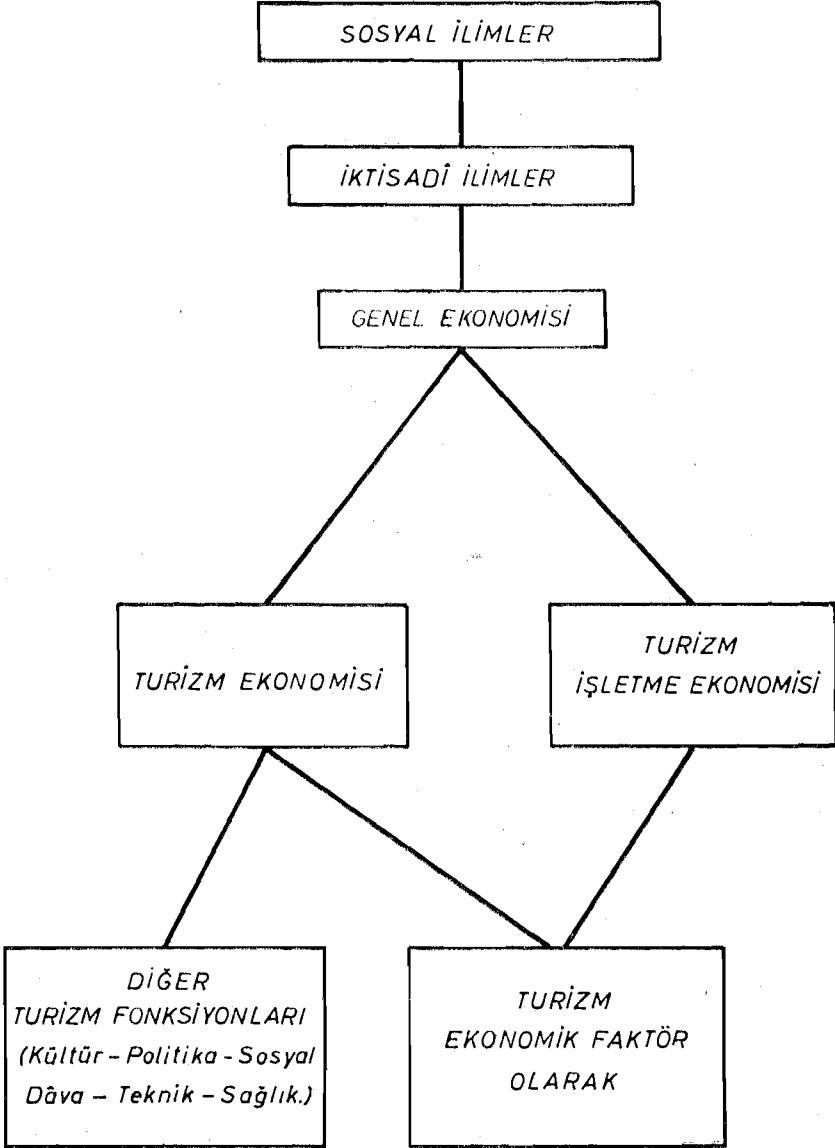
Turizm ekonomisinin ana hatlarına işaret ettiğimiz ve bazı noktalarını belirtmeye çalıştığımız bu incelememizden de anlaşılacağı gibi, turizm olayı ve ekonomisi gün geçtikçe önem kazanmakta, gelişmektedir. İlerdeki yıllarda turistik araştırmalar, turizmin ekonomik fonksiyonlarını tüketim teorisindeki yerine koymak amacı ile yapılacak, turizmin sosyal yönünü belirtmek gayesi ile sosyolojik metodlar turizm araştırmalarında artan bir şekilde kullanılacaklardır. Turizm işletme ekonomisi ise turistik işletmelerin çeşitli sorunları, fonksiyonları üzerine artan şekilde eğilecektir.

Bu müstakbel gelişme, uluslararası ve milli turizm hareketlerinin sebep, sonuç analizlerinin sıhhatle yapılmalarını sağlayacakları gibi turistik gelişmeyi de bilimsel sınırlar içinde gerçekleştirme imkânını verecek niteliktedirler. (11).

(10) Esasen uluslararası turizm değişimleri yılda ortalama olarak 12 milyara varmakta ve turizm bu yüzden dünya ticaretinde önem ve büyüklük bakımlarından birinci yeri tutmaktadır. Bk.; UIOOT : La Conférence des Nations Unies sur le tourisme et les voyages internationaux, Genève 1964, s. 37 ve IUOTO (Resmi turizm teşekkülleri uluslararası birliği) yayınları.

(11) T. AKOĞLU : Turizm Gerçeklerimiz, Ankara 1966.

TURİZM EKONOMİSİNİN SINIFLANDIRILMASI

MİLLİ EKONOMİDE TURİZM

DİS MEMLEKETLER EKONOMİLERİ
(DİS SEKTÖR)

